

Crepis sibirica na Slovensku

Crepis sibirica in Slovakia

Ingrid Turisová

Stredoslovenské múzeum, Nám. SNP 4, SK-974 01 Banská Bystrica, Slovensko

Turisová I. (1997): *Crepis sibirica* in Slovakia. – Preslia, Praha, 69: 115–119. [In Slovak]

Both historical and present distribution of *Crepis sibirica* in Slovakia is reviewed. Only six localities of the species, distributed in four phytogeographical districts of the Western Carpathians, were confirmed in 1993–96. The abundance of *C. sibirica* at these localities is rather low.

Key words: *Crepis sibirica*, *Compositae*, distribution, Slovak Republic

Úvod

Škarda sibírska (*Crepis sibirica* L., sect. *Desiphylion*) má centrum pôvodu na Sibíri, odkiaľ prenikla do slovenskej flóry migráciou zo severovýchodu (Holub 1987). Jej súčasný areál zaberá územie od východnej Ázie (oblasť Bajkalu) po strednú Európu (Západné Karpaty, Východné Sudety) a od juhu centrálnej Ázie (Pamír) po severné Rusko (polárny kruh). Územie Moravy a Slovenska predstavuje západnú hranicu rozšírenia. Na jedinej lokalite v ČR v Hrubom Jeseníku býva pozorovaná veľmi vzácné, nepravidelne, zväčša v sterilnom stave alebo poškodená ohryzom jeleňov a kamzíkov (Jeník et al. 1983, Kavalcová in litt.).

Na Slovensku je tento druh viazaný na podhorské až horské polohy. Vyskytuje sa v rozvoľnených mladých i starších lesných porastoch, na lesných okrajoch, suťovitých svahoch s krovinnými formáciami i na horských nivách. Vyhľadáva presvetlené, polotienené miesta.

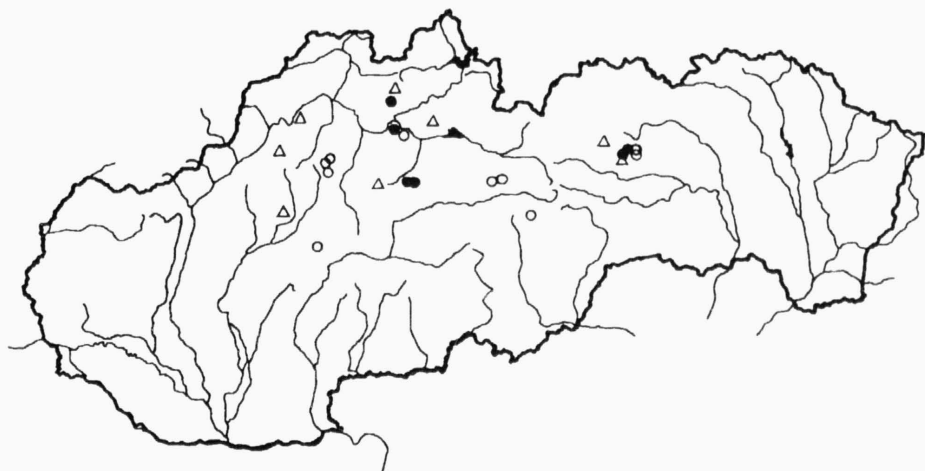
Materiál

Údaje o rozšírení na území Slovenska som spracovala podľa herbárových dokladov inštitúcií SLO, SAV, BRA, PR, PRC, BRNU, BRNM, SMBB (herbár Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici), BZB (Botanická záhrada UK v Blatnici), podľa literárnych údajov a kartotéky oddelenia taxonómie vyšších rastlín BÚ SAV v Bratislave, ktorá obsahuje aj vyxcerpované rukopisy viacerých botanikov (Domin, Scheffer, Futák). V rokoch 1993–1996 sme overovali väčšinu lokalít. Ich prehľad som spracovala podľa fyto geografického členenia Slovenska (Futák in Bertová 1984).

Rozšírenie na Slovensku (obr. 1.)

B. Carpaticum occidentale – 13. Strážovské vrchy: Mojtn, Malenica (Rochel sec. Holuby, 1888: 66, 1900: 144). Autor údaju škardu neskôr na lokalite nenašiel a považoval ju za vyhynutú. Holuby potvrdil, že od Rochelových čias sa miesto nálezu veľmi zmenilo a opätovné nájdenie tohto druhu je veľmi nepravdepodobné;

Uhrovské Podhradie, Rokoš, húština na temeni (Staněk, 16.7.1927 BRNM); Považská Teplá, Manínska tiesňava (Domin, 1. 8. 1920 ms.). Údava ju zo severných svahov, kde rastie od nadmorskej výšky 325 m. Dnes je lokalita nepotvrdená (Pietorová, in litt.). – 14b. Vtáčnik: Kamenec pod Vtáčnikom, Vtáčnik (Kupčok 1956: 44; Futák 1943: 99; Novák 1954: 368, 401; Šimurková 1979: 27,35). Údajne rástla na podhorských lúkach a vo vrcholových oblastiach. V súčasnosti nie je odiaľto potvrdená (Košťál, in litt.). – 16. Muránska planina: Muráň, Cigánka, vápenatý štrk na úpätí v nadmorskej výške 430–450 m (Domin, 11. 7. 1921 ms.). Zrejme tento údaj preberá aj Jurko (Jurko et al. 1966: 126–127). V roku 1995 som ju nenašla. Pravdepodobne sa podmienky pre jej ďalšiu existenciu zmenili v dôsledku pomerne intenzívnej pastvy. – 21a. Lúčanská Malá Fatra: Kľačno, sponad prameňa rieky Nitra (Scheffer, 1. 8. 1918 ms.). V roku 1995 som ju nepotvrdila. Lokalita zanikla zrejme v dôsledku sukcesie; Kľačno, Reváň. Exsiccata: Fl. Exsicc. Austro-Hung., no. 3401 (PR), Fl. Čechosl. Exsicc., no. 399 (PR, PRC, BRNU, BRA), Fl. Exsicc. Reip. Bohemicae Slovenicae, no. 985 (PR, PRC, BRNM, BRNU, SLO; Podpěra 1934: 141). (Pantocsek, júl 1883 PR, 3. 8. 1899, 3. 8. 1900 BRA, 1. a 2. 8. 1902 SLO, SAV; Brancsik, 3. 8. 1900 PR; Jičínský, 3. a 10. 8. 1922 BRNM, BRNU; Novacký, 14. 7. 1935, 23. 8. 1936, 19. 7. 1939 BRA). Bližšie je udávaná zo západného svahu z nadmorskej výšky asi 950 m z húštavy na kraji lesa (Scheffer 1918 ms.), kde ju neskôr zbieral aj Šourek (10. 7. 1951 PR) v asi 1000 m n. m. s poznámkou „veľmi vzácne“, a tiež z okraja lesných lúk (Schidlay, 13. 7. 1930 a august 1949 BRA); Kľačno, Reváň – Kľak (Klika, august 1949 PR); Kľačno, Kľak (Brancsik, júl 1900 PR; V. Nábělek, júl 1930 SAV; Novacký, jún 1936 SAV); Obe lokality sú citované aj v literatúre (Hutten 1879: 22; Pantocsek, 1878: 309; Brancsik 1901: 129; Novacký 1943: 393–394, 1946: 72; Šimurková 1979: 35). V rokoch 1994 až 1995 sa nám nepodarilo potvrdiť prítomnosť druhu ani na jednej z lokalít. Príčinou tohto vymiznutia v priebehu 50 rokov je pravdepodobne nevhodná výsadba kosodreviny práve na západnom svahu Reváňa, ktorý patril v minulosti k najbohatším lokalitám škardy sibírskej. – 21b. Krivánska Malá Fatra: Krafovany, Stoh, NPR Šrámková, Dlhý úplaz, lavínový žľab medzi zväznicou Jamborová a súčasnou hornou hranicou lesa (Bernátová, 10. 8. 1983 BZB, SMBB; Bernátová 1986: 939; Bernátová et al. 1986: 270; Turisová, 28. 8. 1995 SMBB). Lokalita sa nachádza v nadmorskej výške ca 1000 m a v roku 1995 tu rástlo okolo 30 jedincov. – 21c. Veľká Fatra: Turecká, Krížna (Lengyel 1915: 42). Výskyt druhu overoval v roku 1953 Grebenščikov, ktorý ho nepotvrdil (Grebenščikov et al., 1956: 206); Lubochňa, grúň Zárniky v masíve Lubochňanskej Kopy (Pax, 1908: 149; Klika, 5. 8. 1933 PR; Staněk, 30. 5. 1939 BRNM; Turisová 8. 8. 1995 SMBB). V riedkom bukovom lese v nadmorskej výške 860–890 m sme zistili približne 20 jedincov; Lubochňa, lúka Franková (Klika, 12. 8. 1933 PR). V súčasnosti je lúka z veľkej časti zarastená smľozom peštrým (*Calamagrostis varia*), ktorý vytlačil konkurenčne menej schopné druhy. *Crepis sibirica* som tu v roku 1995 nepotvrdila. – 21d. Chočské vrchy: Choč, horské lúky (Vitkay 1822 ms.; Szontagh 1863: 1069; Hayek 1916: 390). V roku 1995 som ju v masíve Veľkého Choča nenašla. – 22. Nízke Tatry: Donovaly, kóta 1336 m (Z od kóty Zvolen, 1402 m), rozvoľnený krovinatý porast na kamennej suti v 1300–1320 m n. m. (Turis, 26. 7. 1995 in verb.; Turisová, 1. 8. 1995 SMBB). V roku 1995 sme tu zaznamenali 132 kvitnúcich exemplárov; Donovaly, vrch Zvolen, skalnaté miesta juž. a vých. svahu v nadmorskej výške 1290–1380 m (Schidlay, 12. 8. 1941 SLO, BRA; Turisová, 26. 7. 1994 SMBB; Turis et Turisová, 1995: 85–86). V roku 1995 tu kvitlo 86 jedincov; Dolina Trangoška – chata M. R. Štefánika, medzi skalnatými svahmi a hrebeňom pri zostupe po hranici geologického podložia (Magi 1990: 35). Lokalita v roku 1995 nepotvrdená (Turis, in litt.); Kráľčicka, kamenitý svah v nadmorskej výške 1650 m, vzácne (Jeslík 1970 ms.). V súčasnosti sám autor udáva s otázkou údaj o tejto lokalite (Jeslík, in litt.), ktorý sa v roku 1995 nepodarilo potvrdiť (Turis, in litt.). – 21b. Spišské kotliny: Kežmarok, Lubicu, v ľubickom lese (Wahlenberg, 1814: 242). Neskôr ju Sagorski nepotvrdil (Sagorski et Schneider, 1891: 265). Tento údaj z Lubicu pravdepodobne preberá aj Jurko (Jurko et al. 1966: 126–127). – 28. Západné Beskydy: Zázrivá, v lese (Vitkay 1822 ms.). Vitkayovu lokalitu cituje viac autorov (Neilreich 1858: 138; Szontagh 1863: 1069; Sagorski et Schneider 1891: 265). – 29. Spišské vrchy: Dlhé Stráže, Rehberg, v lese (Greschik, august 1927 PR); Dlhé Stráže, Kráľovec, rúbanisko v dubovo-hrabovom lese okolo staršej lesnej cesty smerujúcej na Hradisko, 650–750 m n. m. (Vlčáková et Barlog 1989: 7–9; Turisová 1991 ms., 29. 9. 1993 SMBB). V roku 1993 tu rástlo asi 30 exemplárov; Levoča, Prostredný vrch, asi 3 km SZ od Levoče pri starej kežmarskej ceste na okraji lesa, 720–740 m n. m. (Vlčáková et Barlog 1989: 7–9). V roku 1991 a 1993 sme tu zaznamenali do 20 jedincov; Levoča, Cvancigerka, lúka (Greschik, jún 1922 SLO). V súčasnosti lokalita zanikla vybudovaním futbalového ihriska (Barlog, in litt.); Levoča, Regrund, les (Steinitz sec. Barlog 1989: 7). Podľa ústneho oznámenia tu bol nájdený len jediný exemplár. Nám sa ho v roku 1993 nepodarilo potvrdiť, ale výskyt je veľmi pravdepodobný, nakoľko lokalita sa nachádza v tesnej blízkosti lúky Cvancigerka a jej charakter zodpovedá lokalite Kráľovec. Všetky súčasné nálezy škardy sibírskej v okolí Levoče sú viazané na pôvodné dubiny a dubohrabiny kontrastne zmiešané s horským ihličnatým lesom (Barlog 1987: 8).

Obr. 1. – Rozšírenie škardy sibírskej (*Crepis sibirica* L.) na Slovensku. (● – recentné lokality, ○ – nepotvrdené lokality, △ – neoverované lokality)

Fig. 1. – Distribution of *Crepis sibirica* L. in Slovakia. (● – current localities, ○ – localities recently visited, occurrence not confirmed, △ – localities not visited recently)

Všeobecné údaje

Z lesov zvolenskej župy ako zriedkavý druh ju udáva Kitaibel (sec. Kanitz, 1862–63: 102). Tento údaj preberá Tmák (1885–86: 20) a cituje sa aj v práci Futáka (Futák 1943: 99). Zo spišsko-novoveského okolia zo svetlých hôrnych miest, rúbanísk, rovinných lesíkov a okrajov hôr a krovín ju uvádza Greschik (1929: 315). Neilreich (1858: 198) zovšeobecnil rozšírenie škardy sibírskej od župy trenčianskej na západe cez župy oravskú, turčiansku, liptovskú, zvolenskú, spišskú a gemerskú až po hraničné pohorie Branisko. Zhrňujúce údaje o areáli podáva práca Vierhappera (Vierhapper 1911: 267–269).

Záver

V minulosti bola škarda sibírska zaznamenaná na území Slovenska na viacerých lokalitách. Dnes je známy a potvrdený výskyt len na šiestich lokalitách v štyroch fyto geografických okresoch s výškovým minimom 650 m (lokalita Kráľovec v Levočských vrchoch) a s výškovým maximom 1380 m (vrch Zvolen v Nízkych Tatrách). Populácie druhu na lokalitách v Nízkych Tatrách patria k najpočetnejším, ale sú ohrozené intenzívnou pastvou oviec. V Levočských vrchoch by mohlo dôjsť k zániku škardy sibírskej zmenou ekologických podmienok stanovišť vplyvom sukcesie alebo ťažby dreva.

Toto zriedkavé rozšírenie škardy sibírskej, nízky počet jedincov na miestach výskytu a potenciálne ohrozenie opodstatňuje jej zaradenie medzi ohrozené a vzácne druhy flóry Slovenska (Maglocký et Feráková 1993).

Podakovanie

Ďakujem M. Barlogovi, A. Dobošovej, T. Dražilovi, D. Galvánkovi, V. Chilovej a predovšetkým P. Turisovi za pomoc pri práci v teréne.

Summary

In 1993–1996 I tried to confirm the occurrence of *Crepis sibirica* at majority of localities from which it was reported in the past. At present, the species occurs in only 6 localities in four phytogeographical districts of the Western Carpathians. The altitudinal range lies between 680 m a. s. l. (locality Kráľovec in the Levočské vrchy Mts) and 1380 m a. s. l. (Zvolen Mt. in the Nízke Tatry Mts). Populations in the Nízke Tatry Mts are the richest in number of individuals, but they are threatened by sheep grazing. In the future, attention should be paid to the sites in the Levočské vrchy Mts where the change of site conditions is probable because of succession and timber extraction.

Literatúra

- Barlog M. (1987): Dubiny a dubohrabiny v Hornádskej kotline. – Poznaj a chráň, Bratislava, 2: 8.
- Barlog M. (1989): Nové údaje o rozšírení rastlín. – ECHO, Spravodaj Ochr. Prír. okresu Spišská Nová Ves, Spišská Nová Ves, 1 (10) /2: 7.
- Bernátová D. (1986): *Crepis sibirica* L. v Krivánskej Malej Fatre. – Biológia, Bratislava, 41: 939–940.
- Bernátová D. et al. (1986): Príspevok k flóre štátnej prírodnej rezervácie Šrámková. – Ochr. Prír., Bratislava, 7: 265–274.
- Brancsik K. (1901): Botanische Exkursionen während der Jahre 1900 und 1901. – Jahresh. Naturwiss. Ver. Trencsin. Komit., Trencsin, 23–24 (1900–1901): 118–148.
- Futák J. (1943): Kremnické hory. – 112 p., Turčiansky Sv. Martin.
- Futák J. (1984): Fytogeografické členenie Slovenska. – In: Bertová L. [red.], Flóra Slovenska 4/1: 418–419, Veda, Bratislava.
- Grebensčíkov O. et al. (1956): Hole južnej časti Veľkej Fatry. – 256 p., Bratislava.
- Greschik V. (1929): Kvetena spišsko-novoveského okolia. – Krásy Slovenska, Bratislava, 8: 290–294 et 308–316.
- Hayek A. (1916): Die Pflanzendecke Österreich-Ungarns. – 601 p., Leipzig.
- Holub J. (1987): K fytogeografické analýze československé květeny. – Zpr. Čs. Bot. Společ., Praha, Materiály 6: 12–31.
- Holuby J. L. (1888): Flora des Trencsiner Comitatus. – 152 p., Trenčín.
- Holuby J. L. (1900): Tri razy na Malenici. – Slovenské Pohľady, Martin, 20: 143–149 et 177–193.
- Hutten M. (1879): Beiträge zur Flora des oberen Neutra-Thales. – Oesterr. Bot. Zeitschr., Wien, 29: 20–22.
- Jeník J., Bureš L. et Burešová Z. (1983): Revised flora of Velká Kotlina cirque, the Sudeten Mountains, I. – Preslia, Praha, 55: 25–61.
- Jeslík R. (1970): Květena alpských holí Nízkých Tater v západní části. – 511 p., ms. [Dipl. Pr. ; depon. in: Knih. Kat. Bot. Přírod. Fak. UK Praha].
- Jurko A. et al. (1966): Ochrana prírody na východnom Slovensku. Chránené územia, prírodné výtvory, rastliny a živočíchy. – 460 p., Košice.
- Kanitz A. (1862–1863): Reliquiae Kitaibelianae. – Verh. Zool. -Bot. Ges. Wien 13 (1863): 92–107.
- Kupčok S. (1956) [ed. posthum.]: Príspevok k poznaniu flóry okolia Banskej Štiavnice a Pukanca. – Biol. Pr. SAV, Bratislava, 2/9: 1–64.
- Lengyel G. (1915): Die Flora des Stureczpasses. – 44 p., Selmeczbánya.
- Magic D. (1990): Výsledky práce botanickej sekcie na XXV. TOPE. – In: XXV. Tábor ochrancov prírody 1989 – prehľad odborných výsledkov, p. 21–36, Bratislava et Banská Bystrica.
- Maglocký Š. et Feráková V. (1993): Red list of ferns and flowering plants (*Pteridophyta* and *Spermatophyta*) of the flora of Slovakia (the second draft). – Biológia, Bratislava, 48: 361–385.
- Neilreich A. (1858): Flora von Nieder-Österreich. – Wien.
- Novacký J. M. (1943): Flóra Slovenskej republiky. – In: Novák L. [red.]: Slovenská vlastiveda 1: 392–394, Bratislava.
- Novacký J. M. (1946): Fytogeografický obraz Hornej Nitry. (Rastlinnozemepisná štúdia). – Prírod. Sborn., Turčiansky Sv. Martin, 1: 2–51 et 164–209.
- Novák F. A. (1954): Přehled československé květeny s hlediska ochrany přírody a krajiny. – In: Veselý Jar. [red.]: Ochrana československé přírody a krajiny 2: 193–409, Praha.
- Pantocsek J. (1878): Correspondenz. Tavarnok in Ungarn, am 25. Juli 1878. – Oesterr. Bot. Zeitschr., Wien, 28: 309.
- Pax F. (1908): Grundzüge der Pflanzenverbreitung in den Karpathen. Vol 2. – 285 p., Leipzig.

- Podpěra J. (1935): Schedae ad floram exsiccata reipublicae Bohemicae Slovenicae. Centuria X. (1935). Curavit Dr. Jos. Podpěra. – Sborn. Klubu Přírod. Brno 17: 141.
- Sagorski E. et Schneider G. (1891): Flora der Centralkarpathen mit specieller Berücksichtigung der in der Hohen Tatra vorkommenden Phanerogamen und Gefäss-Cryptogamen nach eigenen und fremden Beobachtungen zusammengestellt und beschrieben. Vol. 2. – 591 p., Leipzig.
- Szontagh N. (1863): Enumeratio plantarum phanerogamicarum et cryptogamicarum vascularium comitatus Arvensis in Hungaria. – Verh. Zool. -Bot. Ges. Wien 13: 1045–1098.
- Šimurková A. [red.] (1979): Příroda okresu Prievidza a jej ochrana. – 116 p., Prievidza.
- Tmák J. (1885–1886): Adatok Zólyom megye északnyagati részének flórájához. – In: A Besztereczbányai Kir. Kath. Főgymnasium Értesítője az 1885–86, p. 13–26. Besztercbánya.
- Turis P. et Turisová I. (1995): Potvrdenie výskytu škardy sibírskej (*Crepis sibirica* L.) na vrchu Zvolen pri Donovaloch. – Bull. Slov. Bot. Spol., Bratislava, 17: 85–86.
- Vierhapper F. (1911): *Conioselinum tataricum*, neu für die Flora der Alpen. – Oesterr. Bot. Zeitschr., Wien, 61: 267–269 etc.
- Vitkay P. (1822): Flora arvensis. – Ms. [depon. in: Podtatranské múzeum, Poprad.]
- Vlčáková A. et Barlog M. (1989): Príspevok k rozšíreniu škardy sibírskej. – ECHO, Spravodaj Ochr. Prír. okresu Spišská Nová Ves, Spišská Nová Ves, I (X)/1: 7–9.
- Wahlenberg G. (1814): Flora Carpatorum principalium. – 408 p., Göttingae.

Došlo 15. srpna 1996

Přijato 25. března 1997

Rote Liste gefährdeter Pflanzen Deutschlands

Schriftenreihe für Vegetationskunde, Bonn-Bad Godesberg, 28: 1–744 et 1–16, 1996. [Kniha je v knihovně ČBS.]

Spolkový úřad pro ochranu přírody in Bonnu-Bad Godesbergu (Bundesamt für Naturschutz, dříve Bundesforschungsanstalt für Naturschutz und Landschaftsökologie) vydává v sérii Schriftenreihe für Vegetationskunde v krátké době již druhou obsáhlou publikaci, věnovanou problematice Červených seznamů. Kniha, jejíž příprava trvala pouhé tři roky, je kolektivním dílem více než 200 autorů a spolupracovníků z různých částí SR Německo.

Ve stručné úvodní stati se čtenář seznamuje s problematikou díla – změnami vůči dosavadním Červeným seznamům, definicemi jednotlivých kategorií ohrožení pro různé skupiny vyšších i nižších rostlin včetně hub.

Další část knihy je věnována vlastním Červeným seznamům různých taxonomických skupin rostlin. Jako první je zde uveden Červený seznam německých kapradinorostů a kvetoucích rostlin, sestavený D. Korneckem, M. Schnitterem a I. Vollmerem. Jeho uspořádání je metodickým vzorem pro sestavení následujících Červených seznamů, zařazených do recenzované knihy. Po vysvětlení kritérií pro posouzení stupně ohrožení jednotlivých taxonů uvádějí autoři přehled Červených seznamů a seznamů taxonů pro celé Německo i jednotlivé spolkové země. Tabulkově je pak zpracován přehled vyšších rostlin s údaji o jejich výskytu a ohrožení v jednotlivých spolkových zemích Německa. Následuje celkové zhodnocení stupně a příčin ohrožení taxonů, stať o ohrožených druzích zaznamenaných pouze ve východních spolkových zemích a posouzení Červeného seznamu z celoevropského pohledu. Kapitulu uzavírají údaje o ochraně druhů, stanovené zákonem, a o odpovědnosti Německa za zachování druhové pestrosti; je připojena analýza endemitů, druhů s malým středoevropským areálem či s izolovanými předsumutými lokalitami v Německu, taxonomické a další poznámky k uváděným taxonům a obsáhlý výčet literatury.

Obdobně zpracovali Červený seznam německých mechorostů též G. Ludwig a kol. Na názorných fyto kartogramech dokumentovali různý stupeň ohrožení. Tabulka znázorňující stupeň ohrožení jednotlivých druhů a nižších taxonů je upravena stejně jako v případě vyšších rostlin. Také tuto kapitolu uzavírají vyhodnocení stupně ohrožení a návrhy ochrany. Autoři otevřeně kritizují negativní vliv zemědělství, lesnictví, průmyslu i dopravy na výskyt mechorostů.